

JOSEPH SCHÜTZ, *Das handschriftliche Missale illyricum cyrillicum Lipsiense*. Erster Band: Philologisch-linguistische Monographie, str. XVI+318. — Zweiter Band: Phototechnische Reproduktion des Kodex, str. VIII+550. Bibliotheca Slavica. Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1963.

I autor kao i izdavačka kuća učinili su slavističkoj nauci i hrvatskoj odnosno jugoslavenskoj kulturnoj povijesti vrlo lijepu uslugu ovim krasnim izdanjem. U prvoj knjizi autor je dao opširnu i sistematski izrađenu monografiju o ćirilskom rukopisu Lekcionara što se čuva u Gradskoj biblioteci u Leipzigu (sign. Slav. 4.2) i o kojem je Leskien još g. 1881. dao naučni izvještaj pod nešto netačnim naslovom: *Das dalmatinisch-serbische cyrilliche Missale Romanum der Leipziger Stadtbibliothek*. U drugom svesku publiciran je čitav kodeks u dobroj fototehničkoj reprodukciji, čime će filolozi i paleografi biti neobično zadovoljni. Šteta je samo što nisu slikama obuhvaćene i čitave margine, jer su tako ostale nevidljive brojke problematične paginacije, a osobito oznake pojedinih araka, na kojima je autor Schütz među ostalim osnivao svoje zaključke o sastavu kodeksa i o njegovim vezama s indirektnim glagoljskim predlošcima.

Monografija je obuhvatila širok spektar problema koji se gomilaju oko ovog zanimljivog rukopisa i uopće oko problema nastanka i razvitka lektionara na narodnom jeziku među jugoslavenskim (hrvatskim) katolicima. Ti su problemi čak i dalekosežniji nego što ih je autor obuhvatio, jer je njegov zadatak u prvom redu bio da nađe pravo mjesto Leipziškog lektionara u povijesti hrvatskih, posebno dubrovačkih lektionara. No njegove će analize i rezultati vrlo plodno poslužiti za daljnje rješavanje lančano povezanih problema.

Prema autorovim rezultatima kodeks je u Leipzig donio Gottfried Christian Goetze sa svoga puta po Italiji 1699. kao član saske komisije za knjige. U Rimu mu je kodeks poklonio Splitsanin Ivan Paštrić (Pastritius), profesor u Kolegiju Propagande i kustos Vatikanske biblioteke, koji je priredio Propagandino izdanje glagoljskog brevijara g. 1688. Samo piscu se potkrala pogreška kad je napisao da je taj brevijar bio štampan »mit kyrillischen Lettern«. Utvrđujući Paštrićev identitet pobija Jovana Radonića koji je Ivana Paštrića identificirao s historičarom Jeronimom Paštrićem (Pastricem), a nije mu bilo poznato da je pisac ovih redaka već 1951. u Historijskom zborniku IV, 258—270, pobio i raščistio ovu i druge zablude profesora Radonića. Tumačeći Paštrićevu tvrdnju o važnosti kodeksa »ex antiquitate« Schütz veli da je Paštrić kojemu je bilo povjereno izdavanje misala i brevijara morao dobro znati što je na ovom području staro (»musste er wohl wissen, was auf diesem Gebiet als alt galt« — str. 8). Istina je naprotiv da Paštrić, kao ni prije njega R. Levaković, nije znao ocijeniti jezik slavenskih liturgijskih knjiga kad je jezik posve rusificirao.

Analizirajući u 11 poglavlja problematiku lektionara (strukturu, predloške, jezik, paleografiju, lociranje, datiranje i funkciju) autor dolazi često u suprotnost s mišljenjima profesora Milana Rešetara koji je u više svojih radova tretirao pitanja dubrovačkih lektionara (Ranjinin, Leipziški i Dubrovački). Osnovna je razlika između njih naziranje o predlošku

Leipziškog lekcionara (MLips): Rešetar je tvrdio da je MLips uglavnom prijepis čakavskog lekcionara fra Bernardina Splićanina štampanog 1495. pretočen na dubrovački štokavski dijalekt po drugom izdanju od g. 1543., a Schütz dobrim argumentima (naročito strukturom i pogreškama koje je fra Bernardin ispravio) dokazuje da je MLips stariji te da je pisan u dubrovačkom kraju u posljednjoj četvrti XV-og stoljeća (između 1477. i 1495). Samo začuđuje da profesor Schütz u potrazi za argumentima nije posegnuo za vodenim znacima (filigranima) papira koji bi vjerojatno mnogo pridonijeli rješenju ove kontroverze, jer npr. baš papir dubrovačke kancelarije, po mišljenju profesora Vladimira Mošina, daje vrlo uske okvire datiranja tj. čak 5—10 godina (isp. Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, vol. I, Zagreb 1954, str. 82).

Autor je vrlo preciznom komparacijom tekstova lekcionara pisanih na narodnom jeziku (počevši od Zadarskog lekcionara) kao i glagoljskih misala došao do uvjerenja da ćirilski MLips (a ni njegov predložak) nije nastao novim prevodnjem iz Vulgate nego je on rezultat jednog procesa ponarodaživanja i prilagođivanja prilikama koji je imao svoje ishodište u crkvenoslavenskoj glagoljskoj tradiciji. Rešetaru prigovara što je tvrdio da je MLips jednostavna kopija »ščaveta« i što nije uzeo u obzir glagoljske tekstove misala, brevijara i lekcionara, jer da se i ti tekstovi ubrajaju u »ščavet« (»denn als Ščavet galt schlisslich jedes nichtlateinische liturgische Buch, somit auch die glagolitischen Breviere, Lektionarien, Missalen u. ä.« — str. 13). S ovom definicijom »ščaveta« ne bih se složio, jer — koliko ja znam — u hrvatskoj prošlosti »ščavetom« se nazivaju u prvom redu lekcionari pisani narodnim jezikom i latinicom. Imamo i potvrda da su glagoljaši latinicu zvali »ščavetskim« slovima (npr. Ivan Kraljić na Krku g. 1754; isp. Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. XV, Zagreb 1940, str. 170).

Takav način postanja lekcionara na pučkom jeziku posve je prihvatljiv. Već je i prije Leskien naslućivao takvo rješenje pitanja, a pogotovo ga je produbio profesor Franjo Fancev u djelu Hrvatski Vatikanski molitvenik i Vatikanski psaltir, Djela JAZU, Zagreb 1934. On je jednak proces utvrdio i za sve hrvatsko-latiničke oficije i psaltire. Takav su proces pretpostavili profesori Rešetar i Giannelli i za dubrovačke tekstove oficija (Dva dubrovačka jezična spomenika, SKA, Posebna izdanja CXXII, Beograd 1938) vjerujući da je taj proces išao preko čakavske latiničke faze.

Ipak mislim da time problem nije definitivno riješen, pogotovo za MLips i za druge lekcionare dubrovačkog područja, jer je ono u najtješnjoj vezi s onim područjem na kojem su se ukrštavale glagoljska i ćirilska tradicija, gdje je nastalo Miroslavljevo evanđelje i bosanski ćirilski rukopisi kao što je Nikoljsko evanđelje, Hvalov rukopis i drugi u kojima se čuti prisutnost glagoljske tradicije. Konačno vjerojatno je da je na bosansko-ikavskom teritoriju postojala i jedna glagoljska redakcija mišala zapadne Crkve, pri čemu ne mislim toliko na Misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića koliko na Splitski odlomak glagoljskog misala negdje iz početka XIII stoljeća koji pokazuje uske veze s bosanskim ćirilskim tekstovima (isp. moju studiju u Slovu, časopisu Staroslavenskog instituta, sv. 6—8, Zagreb 1957, str. 54—133). Ne mislim time reći da je Schütz

trebao da izvrši tako široko poređenje, ali trebat će uložiti još truda da se pokuša naći objašnjenje onoj »eklektičnosti« što ju je autor pokazao u redakciji MLips. Ni poređenje s tekstovima glagoljskih misala ne može do kraja zadovoljiti, jer se pisac poslužio samo Berčićevim Ulomcima svetoga pisma, Prag 1863—65., a Berčićev izbor je relativno uzak i — kako pokazuju novija proučavanja glagoljskih misala — među njima ima različitih redakcija.

Autor vidi ostatke jedne daleke glagoljske tradicije u jezično-leksičkim varijantama MLips. Na crkvenoslavenske (glagoljske) predloške upućuju posebno molitve na Veliki petak koje su vrlo arhaične i kojih nema u Bernardina, zatim nomenklatura rubrika i tragovi glagoljske grafije u numeraciji araka. Na neke pojedinosti autorove analize mogle bi se staviti neke primjedbe koje upozoravaju na oprez. Tako npr. autor dokazuje da MLips (koji je na početku defektan) počinje božićnim a ne adventskim krugom (circulus anni) i da se time razlikuje od Bernardinova lekcionara a slaže sa Zadarskim. Međutim svi glagoljski misali počinju Proprium de tempore adventom. Autor doduše kaže (str. 20) da neki glagoljski misali počinju sa starim tj. božićnim krugom te se pritom poziva na Vajsovu studiju: Najstariji hrvatskoglagojski misal, Zagreb 1948., ali u Vajsovu opisu ne vidim da ijedan misal počinje Božićem. Uostalom Proprium sanctorum u MLips počinje sv. Andrijom. Poglavlje o nomenklaturi autor završava vrlo odlučno: »Die Nomenklatur der Rubriken macht es so deutlich wie nur zu wünschen, dass es im Grunde keinen Bruch des volkssprachlichen Lektionariums mit der glagolitischen Tradition gibt«. A to je prejak zaključak nakon analize koja je pokazala i većih razlika prema glagoljskoj tradiciji (kao što su npr. nazivi za Božić, Uskrs, Duhove, Tijelovo i dr.), a osim toga autor se poslužio samo nomenklaturom što ju je našao u Vajsovoj studiji: Die Nomenklatur in den kroatisch-glagolitischen liturgischen Büchern (AfsI Ph, Bd. 29), a ona je nepotpuna.

U poglavlju o paleografiji i grafiji autor pismo u MLips definira kao ćirilsku poluuncijalu koja u oblikovanju pojedinih grafema pozna kursivne crte. Posebnu pažnju posvećuje činjenici da se upotrebljavaju ligaturna slova **Ѡ** i **ѡ**, a nema slova **Ѣ**, pa stoga — ne uvažujući druge tipične osobine zapadne ćirilice koju obično zovemo bosanskom ćirilicom ili bosančicom — konstatira: »jedoch widerstrebt das MLips mit seinem graphischen Gesamtcharakter einer auch nur ganz allgemeinen Einbeziehung in den Kreis von Denkmälern der sog. bosnischen Kyrilliza« itd. Mislím da se stvar ne smije tako generalizirati, jer bosanski spomenici nisu apsolutno bez znakova **Ѡ** i **ѡ**, niti ćemo ovo poluuncijalno ili minuskulno pismo zbog toga što upotrebljava ova dva slova prestati zvati bosanskom ćirilicom. Negirajući utjecaj bosanske tradicije autor navodi kao karakteristično da se u numeraciji araka grafem **Ѡ** nalazi na mjestu slova **Ѣ**, ali možemo upozoriti da je u jednom bosanskom rukopisu, tj. u Čajničkom evanđelju s kraja XIV ili početkom XV stoljeća, u zapisu glagoljskog alfabeta na mjestu slova **Ѣ** upisano ćirilsko **Ѡ** (o čem isp. moj članak u Zborniku Historijskog instituta Jugosl. akademije, Vol. II, 5—15, kao i članak J. Vrane u Die Welt der Slaven, V, 143—154). U jednom dijelu istog evanđelja upotrebljavaju se i ligature **Ѡѡ** i **ѡѠ**.

Naročitu važnost pridaje pisac činjenici da se u obilježavanju araka nalazi i jedno glagoljsko slovo i to, kako on to veli na str. 81: » θ mit seinem alphabetischen Namen ‚faraosa‘«. To slovo stoji između ćirilskog θ i χ , a pored njega (premda mu je glasovna vrijednost f) dolazi dalje i ćirilsko slovo ϕ između ω i ψ . Autor dobro upozorava na analogiju u tzv. Münchenskom i u Pariškom abecedariju, ali čitalac stvarno ne zna kako izgleda taj glagoljski znak, jer ga je autor i ovdje kao i u tabeli na str. 29 reproducirao ćirilskim slovom, a u reprodukciji nije vidljiv budući da je margina ostala izvan okvira slike. Pozivajući se na Nahtigala (Razprave I, Ljubljana 1923, str. 135 i 153) pisac tvrdi da i u hrvatskoj glagoljici povremeno dolaze obadva znaka (θ i ϕ), ali to se nikako ne može reći za tipičnu hrvatsku glagoljicu. Znak »faraosa« odnosno »pe« nestao je tako rano iz glagoljske prakse da su mu ostali tragovi samo u bosansko-humskoj konzervativnoj tradiciji, a pod tom tradicijom podrazumijevam: Münchenski i Pariški abecedarij iz XII st. te zapise glagoljskog alfabeta u Čajničkom evanđelju i u Radosavljevu rukopisu iz XV-og stoljeća. U zapadnoj tj. hrvatskoj glagoljskoj tradiciji nije ni Nahtigal našao potvrde za obadva spomenuta grafema (a o tim stvarima mogu se vidjeti novije radnje profesora Vrane u *Die Welt der Slaven*, V 143—154, u Radovima zavoda za slavensku filologiju, 5, Zagreb 1963, 113—137 i u časopisu *Filologija*, 4, Zagreb 1963, 191—204). Prema tomu ako se MLips oslanja na glagoljsku tradiciju, onda je to bosansko-humska tradicija u kojoj su i ćirilsko pismo i tekstovi kao takvi sačuvali podosta od glagoljskih predložaka. Uostalom možda je spomenuto glagoljsko slovo u numeraciji araka MLips u stvari ćirilsko ϕ koje se nerijetko upotrebljava za glas f pa mu se i u azbukvarima može naći mjesto iza ψ (npr. u srpskom bukvaru iz 1597). Pa i ono što Schütz navodi kao specifičnost u MLips tj. položaj znaka ψ između slova ψ i ω , a ne na mjestu gdje je glagoljski »đerv« (str. 83), možemo dopuniti konstatacijom da ni u čajničkom glagoljskom alfabetu nema »đerva« između ψ i ω (a posljednjeg dijela alfabeta nema).

Konačno zbog analogije spomenut ću što je napisao profesor Fancev o redakciji dubrovačkog psaltira (Vatikanski molitvenik i Vatikanski psaltir str. LXVIII): »da se maticom dubrovačkog psaltira ne može smatrati samo redakcija hrvatskih glagoljskih psaltira, zastupljena u hrvatskim glagoljskim brevijarima i misalima, već kao i Frašćićeva psaltira neka poblize nepoznata starija crkvenoslavenska redakcija, koja je kao predstavnik nove grupe crkvenoslavenskih psaltira stajala uporedo s predstavnikom grupe hrvatskih glagoljskih psaltira i sa Sinajskim psaltinom kao predstavnikom zasebne, ali drugim tekstovima zasad još nepotvrđene grupe.« Dalje još Fancev predmnijeva »da se ta grupa psaltira upotrebljavala valjda i na onom području glagoljske crkveno-slavske pismenosti u koje je Jagić stavljao Mihanovićev i Grškovićev fragment« — dakle u bosansko-humskom području.

Poglavlje o problemima pisma autor je završio konstatacijom: »Der Zusammenklang aller dieser Elemente weist geographisch in den Raum Travunien und zeitlich in das zweite Drittel des 15. Jh.s« (str. 84). U slijedećim poglavljima temeljito je prikazana fonetika, morfologija, sintaksa i naročito opširno leksik MLips u poređenju s ostalim lekcionarima

na narodnom jeziku, s Vulgatom i s nekim glagoljskim tekstovima (po Berčićevu izdanju). Sve to dovodi autora do zaključka kako postanje MLips odnosno njegova predložka treba tražiti u širem dubrovačkom području gdje je vladalo štokavsko narječje pa odstupanja od štokavsko-jekavskog govora treba opravdati čakavsko-ikavskim utjecajima ranijih redaktora. On izražava mišljenje da je lekcionaru MLips služila kao predložak jedna redakcija koja je bila srodna Zadarskom lekcionaru i koja je ujedno bila ovisna o jednoj redakciji kao što je Editio princeps glagoljskog misala (1483) (str. 222). Pošto je rezimirao pitanja leksičkih razlika MLips prema navedenim tekstovima, autor silazi polako u srž problematike pa na str. 278 ističe da na području gdje je bila ukorijenjena stara tradicija slavenskog misala odnosno lekcionara nije moguće zamisliti stvaranje tako obnovljenog i izmijenjenog teksta i to odjednom i bez nečije sankcije. Ni oni koji su se služili lekcionarom tipa Zadarskog lekcionara nisu trebali takve nove redakcije. Takvu novu redakciju trebalo je jedno novo misijsko područje kojemu su baš ovakve jezične izmjenne odgovarale. To područje bilo je ono što ga je Dubrovačka republika stekla u XIV i XV stoljeću tj. Ston s Pelješcem g. 1333. i Konavli g. 1423. To je područje bilo infiltrirano pravoslavnim i bogumilskim elementom (Ston su napustili srpski kaluđeri 1335) i dubrovačka je vlast tu provodila katoličku vjersku i crkvenoorganizacionu asimilaciju i na razne načine izlazila u susret tom pučanstvu. Samo bih ovdje dodao da je katolicizam na ovom teritoriju mogao već prije imati vjernika, jer — kako je napisao M. Purković u »Hrišćanskom delu« III, 19 (Skopje 1937) — Srbi su rano napustili Ston »i on je za pravoslavnu veru od druge polovine XIII veka počeo da gubi svoj značaj«. Humski pravoslavni episkop je već sredinom XIII stoljeća prenio svoje sjedište iz Stoca u manastir svetih apostola na Limu.

Na dubrovačkom vangradskom području dubrovački je senat postavljao svećenike koji se u izvorima nazivaju »presbyteri sclavici« i kasnije »presbyteri chiurillize«. Kako je Schütz na tri mjesta u MLips opazio glosu »sancte Petke« došao je do zaključka da je MLips usko povezan sa župom Brgat gdje je postojala istoimena crkva i gdje je od g. 1391. također potvrđen »presbyter sclavicus«. Staro pitanje u nauci: tko su zapravo bili ti slavenski svećenici, kojem su bogoslužju pripadali i kojim su se pismom služili morao je da raspravi i Schütz. On se u toj raspravi suprotstavio i svojedobno izraženom mišljenju profesora Rešetara da se radi o pravoslavnim popovima s ćirilskim pismom kao i kasnije izraženom mišljenju Mihajla Dinića (u Prilozima P. Popovića 1934) koji je s arhivskim materijalom u ruci uvjeravao da se radi o svećenicima koji su imali knjige na ćirilskom pismu, pa se u neku ruku vratio svojedobnom mišljenju Vatroslava Jagića i Ante Liepopilija (Rad Jugosl. akademije 220, g. 1919) da se radi o glagoljašima. Autoru je, čini se, u zadnji čas došao do ruku noviji Dinićev članak (Prilozi XXVI, g. 1960, str. 274—279) u kojem je ovaj revidirao svoje mišljenje: da se pod izrazom »presbyteri sclavici« dubrovačkih izvora imaju razumjeti svećenici s ćirilskim pismom (jer je utvrdio da su oni doista ćirilicom pisali i da se u dubrovačkim izvorima izrazom Sclavus misli uvijek Srbin), a pod nazivom »presbyter chiurilliza« zapravo svećenik koji je pisao glagoljicom (jer njihove oporuke nisu

prevodili na talijanski službeni dubrovački kancelari za ćirilsko pisma nego preko tumača oni sami). Prema tome bio bi u Dubrovniku očuvan stari termin za glagoljsko pismo, tj. Ćirilovo pismo!

Prema Schützovu razlaganju, glagoljaši su došli na dubrovačko područje sa svojim glagoljskim bogoslužnim knjigama i sa svojim čakavskim dijalektom potkraj XIV stoljeća. Ovdje su naišli na štokavski dijalekt i ćirilsko pismo u travunjskom obliku, ali oni (odnosno njihova druga generacija) nisu mogli tradirati svoje knjige u glagoljskom pismu nego u ćirilskom. Prema tomu MLips je tek posredno u vezi s glagoljskom pismenošću. Ipak autor dopušta da se namještanje popova glagoljaša ponovilo kasnije u Konavlima kad su ih Dubrovčani dobili i ponovno trebali klera za učvršćenje katolicizma. Pritom on ostavlja posve otvorenim pitanje: je li ovaj novi susret glagoljice s ćirilicom, koji svršava pobjedom ćirilice, doista posve nov susret na ovom mješovitom terenu ili su još do ovog vremena postojale neke neprekinute niti stare bosansko-humsko-zetske glagoljske tradicije koja je možda u XIV stoljeću dobila nešto nove krvi iz glagoljaške Hrvatske. Nakon prije spomenutih primjedaba smatram da je umjesno postaviti ovakvo pitanje. Isto tako nije dan odgovor na pitanje: zašto je ljudima koji su prije bili u pastvi pravoslavnog klera i koji su bili navikli na crkvenoslavenski jezik trebalo stvarati novu tradiciju s lekcionarom na narodnom jeziku? Interesantno je da nam ni Schütz, kao ni drugi prije njega, nije dao jasnog odgovora ni na pitanje: iz kojih su knjiga celebrirali dubrovački slavenski popovi, posebno npr. oni u Budislavićevu kolegiju još u XVII stoljeću?

Takva i slična pitanja moraju se postavljati naročito stoga što je Schütz u jednu ruku ustvrdio da su »presbyteri chiurillize« već mlađa generacija domaćih svećenika koji da su prihvatili nasljedstvo glagoljaških »presbyteri slavici« (što se protivi novijim rezultatima profesora Dinića), a u drugu ruku on je zaključio da je završni dio procesa iz kojega je rezultirao MLips bio u rukama franjevaca koji da su u XV stoljeću ponijeli na svojim leđima čitav teret misije. Franjevci su naime osnovali samostane u Stonu (1347), zatim u Rijeci i Slanom. Autor tvrdi za MLips: »der in seiner uns überkommenen Gestalt ganz entschieden eine Leistung der Franziskaner ist, und Bücher seiner Art waren ein ausschlaggebendes Mittel im Ringen um die Bekehrung der Orthodoxen wie der Häretiker« (str. 314). Ne znam da li postoje kakvi dokumenti o pismu i liturgijskom jeziku ovih franjevaca, ali autor ih nije iznio te svoju tvrdnju o ulozi franjevaca nije dokazao. Izvori govore samo o »presbyteri« a ne o »fratres chiurillize«. Autor svoje mišljenje zasniva uglavnom na sanktoralu MLips. Naime u njem ima par franjevačkih svetaca i blagdan Marijina začeća, a nema Tome Akvinskog. Ja bih samo primijetio da je slična situacija i u više hrvatskoglagoljskih kodeksa iz kojih je mogla biti preuzeta, a blagdan Marijina začeća bio je od 1477. blagdan čitave Crkve, a ne samo franjevaca.

Potkraj prve knjige autor ističe kako je MLips, posredovanjem čakavskoglagoljske tradicije, samostalna i po strukturalnoj izgradnji individualna redakcija lekcionara za dubrovački kraj i da ona nije čak ni od Tridentinuma stavljena izvan snage, jer je kodeks još u XVII st. bio u upotrebi. I tu autor pokušava na naš kodeks primjenjivati trident-

ske zaključke o 200 godina za liturgijske knjige i obrede. Mislim da ovdje ne treba spominjati tridentinske zaključke, jer se ne radi ni o kakvom posebnom obredu pa ni o potpunom misalu. Ovdje bi se radije moglo govoriti o problemu lektionara na narodnom jeziku sa crkveno-liturgijskog gledišta, posebno u dubrovačkom kraju, gdje je taj problem pogotovo bio stalno na dnevnom redu i mnogo poslije Tridentskog koncila. Kada je taj problem bio otvoren, da li u XIV stoljeću ili prije, sigurno ne znamo, ali o njegovoj akutnosti i raznovrsnosti govore među ostalim raznolike redakcije sačuvanih rukopisa: MLips, LDubr (ćirilski rukopis kod dominikanaca) i LRanj (Ranjanin latinički rukopis) pa i latinički rukopis misala iz druge pol. XVI stoljeća što ga je u Vatikanskoj biblioteci našao dr Ćiro Giannelli već prije 30 godina i obećavao izdati. Lekcionar ćirilskim pismom namjeravao je izdati Dubrovčanin Micalović još g. 1510. a do izdanja nije došlo usprkos sklopljenom ugovoru sa štamparom Soncinom; takvo ćirilsko izdanje za dubrovačke katolike nije uspjelo ni Vicencu Vukoviću g. 1574. (Rešetar—Đaneli, Dva dubrovačka jezična spomenika, str. XIX i LXI). Kako je pitanje teksta i izdanja lektionara u Dubrovniku u XVII stoljeću decenijama mučilo Dubrovčane i visoke crkvene forume može se vidjeti iz činjenica: da je dubrovački nadbiskup bio povjerio nov prijevod šestorici bogoslova, ali ga Rim nije odobrio jer nije bio pisan ni ćirilskim ni glagoljskim pismom; da je nadbiskup 1632. dao nekim župnicima pismenu dozvolu da sami prevode evanđelje i poslanice »da umiri javno mišljenje«; da je nekoliko godina kasnije Sveti oficij iz Rima naredio dubrovačkom nadbiskupu neka zabrani svećenstvu prevoditi »ex tempore« latinsko evanđelje na narodni jezik i kad je nalog bio izvršen, nastalo je veliko nezadovoljstvo jer je narod htio da mu se evanđelje čita u njegovu jeziku; da je rimska Propaganda na to odgovorila nadbiskupu neka svećenstvo kupi misale tiskane glagoljskim slovima tj. Levakovićeve iz 1631; da se svađa nije mnogo stišala ni prvim izdanjem lektionara štampanim za Dubrovčane 1641. što ga je bio latinicom priredio Bartol Kašić (isp. M. Stojković u Radu 220 i M. Vanino u Archivum historicum Societatis Jesu VI, Rim 1937). Repriza borbe oko lektionara (misala) rasplamsala se ponovno u XVIII stoljeću kad je dubrovački svećenik St. Rosa podnio Propagandi svoj prijevod čije je publiciranje spriječio zadarski nadbiskup Matej Karaman, pristaša i izdavač glagoljskog misala ruske jezične redakcije (1741) (isp. M. Vanino, Stjepan Roza o Evanđelistaru Bartola Kašića. Vrela i prinosi III, Sarajevo 1933, str. 133—148).

U posljednjem poglavlju svoje velike studije autor sumarno ocjenjuje značenje koje ima MLips kao prozno djelo u razvitku dubrovačke književnosti, tj. ono je jedan članak (karika) koji na crkvenom polju predstavlja prijelaz iz čakavske u štokavsku književnost kao što je »Libro od mnozijeh razloga« predstavljao takav prijelaz na religiozno-poučnom polju. Takva proza ima određeno mjesto pri prijelazu na dubrovačku renesansnu književnost. Očekivali bismo da će pisac ovdje pokušati tješnje povezati u međusobne odnose dubrovačke crkvenojezične spomenike, osobito one pisane ćirilicom za dubrovačke katolike (isp. moje izdanje: Jakov Ledesma i njegov »Nauk karstianski« (1583), Sarajevo 1938). No to može biti tema za nove studije o korijenima i ambijentima dubrovačke knji-

ževnosti. Slavistička literatura može biti vrlo zadovoljna što se našao netko tko će metodički raskrčiti kompleksnu problematiku oko dubrovačkih lekcionara na narodnom jeziku i time pridonijeti osvjetljavanju početaka bogate dubrovačke književnosti. U koliko budu potrebne korekture na Schützovu djelu, one će sada biti znatno olakšane. Moramo se čuditi kako se autor kao stranac tako dobro snašao u ovako kompliciranoj materiji i dao tolike nove spoznaje.

Vjekoslav Štefanić